

DETEKTIV JANRINING STRUKTURAVIY VA KOMPOZITSION XUSUSIYATLARI.

Muhammadjonova Go'zalxon Muhammadovna

*Farg'ona davlat universiteti tilshunoslik kafedrasida filologiya fanlar nomzodi
dotsenti*

Abdusalimova Sadoqatxon Adxamjon qizi

Farg'ona davlat universiteti lingvistika (ingliz tili) 2-kurs magistranti

Annotatsiya: *Ushbu maqolada adabiyot nazariyasida detektiv janri jinoyatni hal qilishda amalga oshirilgan syujeti ezgulik va yovuzlik o'rtasidagi ziddiyatga asoslangan badiiy asar sifatida ta'riflanadi. Shuningdek, Konan Doylning detektiv asarini tavsiri keltiriladi. Bu yondashuv detektiv poetikaning asosiy xususiyatlarini belgilaydi.*

Kalit so'zlar: *detektiv, syujet, janr, qahramon, topishmoq, tuzilish.*

Abstract: *In this article, in the theory of literature, the detective genre is defined as a work of art based on the conflict between good and evil, the plot of which is carried out in solving a crime. An interpretation of Conan Doyle's detective work is also presented. This approach defines the main features of detective poetics.*

Key words: *detective, plot, genre, hero, riddle, structure.*

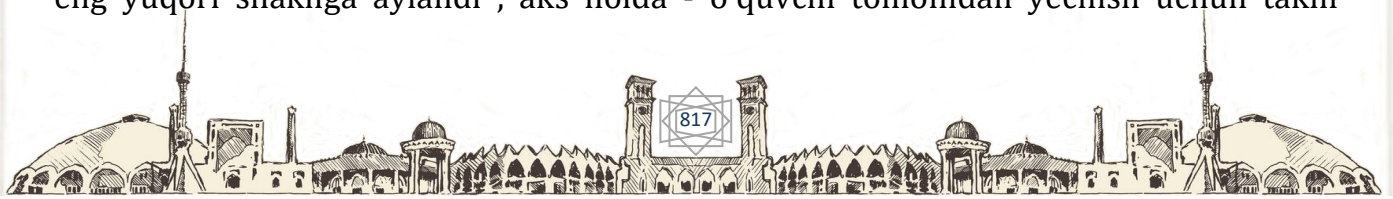
Аннотация: *В данной статье в теории литературы детективный жанр определяется как художественное произведение, основанное на конфликте добра и зла, сюжет которого осуществляется при раскрытии преступления. Также представлена интерпретация детективного произведения Конан Дойля. Такой подход определяет основные черты детективной поэтики.*

Ключевые слова: *детектив, сюжет, жанр, герой, загадка, структура.*

KIRISH

Sirlar har doim jamiyat uchun alohida qiziqish uyg'otgan. Inson o'zining rivojlanishi va mavjudligining butun tarixi davomida barcha sirli narsalarga bo'lgan bu ehtirosni olib keldi. Tabiiyki, sir motivi san'atga, jumladan, adabiyotga ham kirib keldi. Bu detektiv janrining g'ayrioddiy mashhurligini tushuntiradi. Bugungi kunda kitob do'konlari javonlari detektivning ko'plab namunalari bilan to'la. Ulardan ba'zilari shubhali zamonaviy mualliflar nomi bilan nashr etiladi, ular foyda ko'rish uchun yiliga yigirma o'nlab kitoblarni nashr etadilar, boshqalari janr klassikasiga tegishli. Bu tanlov ko'pincha o'quvchini chalg'itadi. Haqiqiy adabiyotni tabloid fantastikadan qanday ajratish mumkin? Detektivning vazifasi nima – o'quvchining zamonaviy hayot ritmidan zo'riqqan aql-zakovatiga dam berishmi yoki aksincha, miyani detektiv jumboq yechimini izlab ishlashga majburlashmi? Ushbu masalalarning dolzarbligi ushbu maqola mavzusining dolzarbligini ta'kidlaydi.

Jahon adabiyoti - qadimiydan hozirgi kungacha - topishmoqni syujet uchun asos sifatida faol ishlatgan. Aynan detektiv janri, V. Bryusov ta'rifi ko'ra, topishmoqning eng yuqori shakliga aylandi, aks holda - o'quvchi tomonidan yechish uchun taklif

qilingan bir yoki bir nechta noma'lum tenglama » Iste'dodli detektiv hikoyalarda, o'quvchiga ushbu tenglamani unga taqdim etilgan ma'lumotlardan foydalangan holda mustaqil ravishda hal qilish imkoniyati beriladi, bu aqliy mehnatni talab qiladi. Shunday qilib, detektiv o'qish qiyin arifmetik muammolarni hal qilishga o'xshaydi.

« Detektiv » (« detego » dan - ochaman, fosh qilaman) atamasi birinchi marta edi amerikalik yozuvchi Anna Ketrin Grin (1846-1935) tomonidan kiritilgan, u juda haqli ravishda " detektivning onasi " deb hisoblanadi . Uning birinchi detektiv romani " Leavenworth ishi ", 1878 yil katta muvaffaqiyatga erishdi.

Advokatning qizi bo'lgan muallif tergov va sud tergovining nozik tomonlarini bilgan va uning boy tasavvuri unga dahshatli sirlar va murakkab jinoyatlarni ochishga imkon bergan. Agata Kristi tan oldi.

E. A. Po ham janr asoschilariga mansub. 1840-yillarning qisqa hikoyalarida u Buyuk Detektiv, eksentrik detektiv turini yaratdi, deduktiv jinoyatni aniqlash texnikasini, ko'plab syujet harakatlarini (yolg'on maslahatlar, eng kam gumon qilingan jinoyatchi, qulflangan xonaning siri) tasvirlab berdi.

Bu ikki yozuvchining asarlari Konan Doyl estetikasining rivojlanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatdi. Ingliz detektivi Sherlok Xolms haqidagi qisqa hikoyalar tezda umumiy shuhrat qozondi va hanuzgacha detektiv janrining klassik namunasi sifatida munosib ravishda tan olinmoqda.

Konan Doylning kuyovi Ernest Uilyam Xorning taniqli qarindoshining ruxsati bilan Xolms va Uotsonning er osti dunyosidagi ko'zgu tasvirini - bir juft firibgar Raffles va Bunni yaratdi .

Detektiv janrining rivojlanishi bilan bir qatorda sud tibbiyotida ham misli ko'rilmagan o'sish kuzatildi. Birinchi identifikatsiya tizimlari paydo bo'ldi (antropometrik ma'lumotlarga ko'ra, identifikatsiya tasvirlari, barmoq izlari); birinchi yolg'on detektorlari. Hayvonlarning qoni inson qonidan farqlashni o'rgandi. Detektiv janri xuddi shingich kabi bu kashfiyotlarni o'ziga singirdi. Shunday qilib, Beykerstritdagi mashhur detektiv bilan tanishish quyidagicha: « Topildi! Topildi! — deb baqirdi u quvonib, qo'lida probirka bilan biz tomon otildi. - Men nihoyat faqat gemoglobin tomonidan cho'ktiriladigan reagentni topdim va boshqa hech narsa yo'q! - Agar u oltin plasterlarni topganida edi, ehtimol, uning yuzi bunchalik zavq bilan porlamas edi » . Doyl, shuningdek, tsivilizatsiyaning boshqa ajoyib yutuqlariga ega: poezd, telegraf, surat.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Umuman olganda, detektiv hikoyalar mualliflari butunlay boshqacha, bir-biriga o'xshamaydigan odamlardir. Konan Doyl dan bir necha yil avval bir-biriga qarama-qarshi qahramonlar ishtirokida detektiv hikoyalar yozishni boshlagan Ellen Vud butun umri davomida og'ir xastalikdan aziyat chekdi, biroq bu uning adabiy iste'dodi tufayli besh farzandni dunyoga keltirishi va ularni xavfsiz qo'llab-quvvatlashiga to'sqinlik qilmadi. . Gay Butbi Avstraliyada tug'ilgan, kezib yurgan, ko'plab sarguzashtlarni boshdan kechirgan va o'zining ekzotik taassurotlarini yorqin adabiy karerada

muvaffaqiyatli aks ettirishga muvaffaq bo'lgan - uning detektiv hikoyalari pikaresk romaniga yaqin. Ushbu ro'yxatni uzoq vaqt davom ettirish mumkin . Bundan tashqari, mualliflarning tarjimai holi ko'pincha qahramonlarining sarguzashtlaridan ham aql bovar qilmaydigan ko'rinadi.

Ko'pgina tadqiqotchilar Doyldan keyin paydo bo'lgan detektiv mualliflarning asosiy vazifasi buyuk Xolmsdan farq qiladigan detektiv yaratish ekanligiga qo'shiladilar. Darhaqiqat, siz jahon detektiv adabiyotida hech qanday obrazni uchratmaysiz: psixik detektiv, detektiv - rus knyazi, har doim bir stakan sut va arqon bilan burchakda o'tiradigan chol, ko'r detektiv, son-sanoqsiz. ajoyib detektiv qobiliyatlarini namoyon etgan xonimlar.

Qahramonni qidirishda bunday otish detektiv janrining qiyosiy yoshlari, o'rnatilgan qonunlarning yo'qligi va detektivning adabiy turi bilan izohlanadi.

Detektivning taniqli namunalari qahramonlarining umumiy xususiyatlari quyidagilardir: beqiyos aql, bilimdonlik, rivojlangan sezgi, o'ziga xos hazil tuyg'usi, epotaj bilan chegaradosh eksentriklik , qat'iyat va o'ziga ishonch.

Detektiv adabiyot o'zining janr xilma-xilligi bilan hayratga soladi. Siz bunday navlarning misollarini topishingiz mumkin:

- detektiv- « boshqotirma » , ba'zan hatto jinoyatsiz ham qilish;
- « gotika » dahshat va go'yoki mistik detektiv kesishgan (bu tur haqiqiy tasavvufdan uzoqdir - undagi barcha sirlar real tushuntirishga ega bo'lishi kerak);
- « pikaresk » detektiv - pikareskining yaqin qarindoshi ;
- « ilmiy » detektiv, bunda ilmiy yondashuv birinchi o'rinda turadi tergovga;
- « teskari detektiv hikoya » , bunda o'quvchi javobni boshidanoq biladi va tergov jarayonini shu bilim balandligidan kuzatib boradi.R.Ostin ushbu kichik janrning kashfiyotchisi hisoblanadi ;
- « detektiv xonim » , har ikki jinsdagi yozuvchilar ijodiga xos xususiyat;
- tergovga asoslangan siyosiy detektiv hikoya siyosiy jinoyatlar yoki siyosiy tomonidan sodir etilgan jinoyatlar o'z kareralaridagi shaxslar;
- militsiya detekivi, ki dar in taftishoti peshbininamudai roli namoyandagoni yo namoyandagoni huquq dorad;
- psixologik detektiv;
- josuslik detekivi;
- ajoyib detektiv.

Ba'zan jinoyat romani detektiv subjanr sifatida tasniflanadi . Shuni ta'kidlash kerakki, bunday tasnif juda o'zboshimchalik bilan amalga oshiriladi, chunki ko'pincha detektiv hikoya tabiatda sintetik bo'lib, turli xil kichik turlarning xususiyatlarini birlashtiradi.

Ommaviy adabiyot janrlariga taalluqli detektiv quyidagi xususiyatlar bilan ajralib turadi:

- 1) standartlashtirishning yuqori darajasi;

2) ko'ngilochar funksiya (detektiv o'quvchilarning ehtiyojlarini qondiradi tanaffus qiling va haqiqatdan uzoqlashing).

Ular detektivning universal formulasini ushbu janrning har qanday namunasiga xos bo'lgan san'at asari sifatida belgilaydilar. Adabiy formula ma'lum bir aniq ob'ektlar yoki odamlarni tasvirlashning an'anaviy usullarini, an'anaviy epithetlarni, tasvirlarni, personajlarning stereotipik tasvirlarini va umumiy syujet sxemasini o'z ichiga oladi. Bunday formulalar ommaviy adabiyot asarlarining asosini tashkil etib, janrni eng to'liq amalga oshirish imkonini beradi. Detektiv formula har bir aniq muallifning har bir o'ziga xos asarida o'ziga xos mazmunga ega bo'ladi.

Detektiv asarning tuzilishida an'anaviy ravishda uch bosqich ajratiladi: sir (odatda jinoyat), tergovning borishi va fosh qilish (ya'ni jinoyatni ochish). Bu elementlar har qanday san'at asariga xos bo'lgan boshlanish, avj va denouementga mos keladi. Ularning ketma-ketligi, xuddi detektiv-shiftchilarda bo'lgani kabi, buzilishi mumkin.

Har qanday detektiv hikoyaning maqsadi topishmoqni hal qilish, jinoyatni ochishdir. Hikoyada mantiqiy jarayon yuzaga keladi, bu jarayon orqali bosh qahramon faktlar zanjiri bo'ylab haqiqatga keladi. Jinoyatni fosh qilish tergovchining majburiy yagona e'tirozidir. Ammo unda etakchi o'rin hali ham tergovga berilgan, shuning uchun qahramonlarning xarakterlari va his-tuyg'ularining tavsifi fonga o'tadi.

Ko'pincha, sirlar tergovchiga ham, o'quvchiga ham ma'lum bo'lgan narsalarga asoslangan mantiqiy fikrlash orqali hal qilinadi.

Detektivning tasvirlangan kompozitsion tuzilishi quyidagi xarakter paradigmasini keltirib chiqaradi: bir tomondan, salbiy xarakter(lar) (jinoyatchi va uning sheriklari), boshqa tomondan, ijobiy xarakter(lar) (tergovchi, uning yordamchilari va tergov mijozlari). Ikkala tomonni ham u yoki bu tarzda jinoyatning fosh etilishiga, ya'ni ezgulikning yovuzlik ustidan g'alaba qozonishiga olib keladigan voqea, fakt va hodisalar zanjiri bog'langan. E'tibor bering, bir qator detektiv hikoyalar mavjud bo'lib, ularning tan olinishida, birinchi qarashda, " yomon " va " yaxshi " belgilarga bo'linish noto'g'ri ekanligi ayon bo'ladi. Masalan, huquqbuzarning o'zi gumonni o'zidan chalg'itish, tergovdan xabardor bo'lish va kerak bo'lganda tergovni noto'g'ri yo'lga qo'yish maqsadida tergovchini yollagan hollarda; yoki politsiya detektivlarida, xodimlardan biri jinoyatchilarning sherigi bo'lib chiqsa.

Detektiv janrining tan olingan namunalarning strukturaviy va syujet xususiyatlarini tahlil qilish detektivning bir qator qonunlarini ishlab chiqishga imkon beradi.

Stereotipik tuzilmaning mavjudligi va janrning ba'zi kanonizatsiyasi qisman an'analarga amal qilgani uchun yozuvchi ijodini yengillashtiradi, qisman murakkablashtiradi va kanonlar muvaffaqiyatning yarmi; ammo boshqa tomondan, qoliplar ortida muallifning individualligini yo'qotmaslik yanada qiyinroq bo'ladi.

XULOSA

Demak, detektiv hikoya xalq adabiyotining eng mashhur janrlaridan biridir. Ma'lumki, talab taklifni yaratadi, bu sonning ko'payishi bilan bog'liq so'nggi yillarda detektiv janrining turlari. Janrning qiyosiy yoshligiga qaramay, uning tarixida ko'plab taniqli nomlar bo'lgan, masalan Edgar Alan Po, Konan Doyl, Agata Kristi va boshqalar kabi.

Maqola ustida ishlash jarayonida bir qator tan olinganlarning matnlarini tahlil qildim jahon detektiv hikoyasi namunalari, bir qator xulosalar chiqarishimiz mumkin: detektiv janr sifatida ommaviy adabiyotga tegishli; ikkinchidan, detektiv xarakterlanadi ma'lum bir kompozitsion ketma-ket tuzilma: sir, jinoyat (boshlanish) - tergovning borishi (kulminus) - jinoyatchining fosh etilishi (denouement); uchinchidan, tergovchiga qahramonni ijobiy (tergovchi va uning tarafdorlari) va salbiy (jinoyatchi va uning sheriklari) qahramonlariga ajratishning aniq paradigmasi xarakterlidir. Bir yarim asrlik tarixda detektiv janri ma'lum kanonizatsiyadan o'tdi va klassik ma'noda detektiv janri ustalari uchun bir qancha yozilmagan qonunlar mavjud.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Borisenko A. Faqat Xolms emas—
<http://magazines.russ.ru/inostran/2008/1/bo7.html>
2. Bryusov V. Miscellanea . San'at, adabiyot haqida mulohazalar, fikrlar, tanqidchilar haqida, o'zim haqimda—
http://dugward.ru/library/brusov/brusov_miscellanea.html
3. Dyne S. S. Detektiv yozishning 20 qoidasi -: <http://scriptmaking.ru/library/189/42308/one-dine-ss-twenty-rules-for-writing-detective-novels.html>
4. Konan Doyl Эюд в багровых тонах -
<http://adelanta.info/library/detective/957>.
5. Ravshanovna, G. N. (2021). Methods of development tolerance skills pupils in primary school. ACADEMICIA: AN INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY RESEARCH JOURNAL, 11(1), 1221-1224.
6. Ortiqov, R. (2022, June). STRUCTURAL AND SEMANTICAL FEATURES AND DIFFERENCES OF ORAL AND WRITTEN SPEECH. In INTERNATIONAL CONFERENCES ON LEARNING AND TEACHING (Vol. 1, No. 9, pp. 438-442).
7. Mirzayeva, D. (2021). PROVERBS AND SAYINGS AS A PRODUCT OF THE NATION'S COGNITIVE THINKING. In Multidiscipline Proceedings of Digital Fashion Conference (Vol. 1, No. 2).
8. Мирзаева, Д. И. (2017). АНАЛИЗ ДИСКУРСА УЧЕНИЯ И ИЗУЧЕНИЯ. Актуальные научные исследования в современном мире, (4-2), 73-75.
9. Mirzayeva, D. (2019). THE CONCEPT OF" FRIENDSHIP" IN UZBEK AND ENGLISH LINGUISTIC CULTURE. Мировая наука, (11), 29-32.
10. Mirzaeva, D. I. (2020). THE ROLE OF PAREMIOLOGY IN THE LANGUAGE SYSTEM. Scientific Bulletin of Namangan State University, 2(6), 245-251.

